

Predatie van Sperwer *Accipiter nisus* en Slechtvalk *Falco peregrinus* op zwermen Spreeuwen *Sturnus vulgaris* in binnen- en buitenland

Dick Dekker

Een halve eeuw terug waren Spreeuwen alleedaags, maar tegenwoordig zijn zij populair vanwege de enorme aantallen die tegen de avond samen komen op slaappleaatsen in natuurgebieden en zelfs in de binnenstad van Amsterdam. Voor ze neerstrijken in riet, bomen of op gebouwen, scheren de zwermen heen en weer in spectaculaire onrust. Het dynamische schouwspel is vaak gefilmd en op de TV vertoond. Vandaag de dag schijnt iedereen het gezien te hebben en men is bekend met de Engelse naam ervoor, *murmurations*. Hoe het fenomeen in onze taal genoemd wordt, zou ik niet kunnen zeggen. En over de Engelse naam kom ik later in dit verhaal terug.

Nederland

In jaren vijftig, toen ik in Haarlem woonde, keken mijn vogelvriend Jan de Haan en ik vaak naar troepen Spreeuwen die op open land foerageerden. Zodra zij de lucht in stoven wisten we dat er iets aan de hand was. Zelfs Torenvalken probeerden soms een Spreeuw bij verrassing te grijpen. Om Sperwers op Spreeuwen te zien jagen reden we naar het Naardermeer. De bekende blauwe bordjes negerend, slopen we over een weiland naar de spoorlijn die dwars door het natuurmonument liep en een iets hoger gezichtsveld bood over het metershoge riet. Het schijnt dat de befaamde schrijver en natuurvorser Jac. P. Thijsse dat al in het begin van de vorige eeuw deed. De Sperwers vlogen meest laag om hun prooi te overrompelen en bleven tot in de schemering actief. Via natuurtijdschriften.nl doken vijf in het Nederlands geschreven verhalen op, hier geciteerd, over spreeuwenslaappleaatsen waar tegenwoordig veel mensen komen kijken. In de Lauwersmeer werden prooiresten verzameld. De grond onder bomen waar Spreeuwen hadden overnacht lag bezaaid met uitwerpselen en het stonk er als een mestvaalt. Hier en daar zag men Sperwers met prooi, en P. van der Poel rapporteerde dat hij ze vaak zag jagen en twaalf maal een prooi zag grijpen. Naast deze vijf vaderlandse rapporten, kreeg ik drie Engelstalige publicaties onder ogen over spreeuwenslaappleaatsen, alle daterend van 2019.

Engeland

Birds of a feather flock together -- Insights into starling murmuration behaviour revealed using citizen science.

De vier auteurs verzamelden gegevens van iets meer dan 3000 mensen, die naar 'starling murmurations' gekeken hadden in 23 landen. Het merendeel van de locaties lag in Engeland. Het tijdperk viel tussen 17 oktober 2014 en 31 maart 2015, en omvatte 174 kijkdagen. Het hoogste aantal Spreeuwen werd geschat op driekwart miljoen. Het gemiddelde was 30.000, en gemiddeld duurde het 26 minuten voordat de

rondvliegende Spreeuwen neerstreken, dicht naast elkaar op doorbuigende riethalmen of boomtakken. In 70 procent van alle observaties werden geen roofvogels genoemd. In de overige 30 procent rapporteerde men Sperwers (43%) en Slechtvalken (13%), alsmede Buizerds, kiekendieven, en Torenvalken. De aanwezigheid van roofvogels, zo beweerden de onderzoekers, had duidelijk te maken met de duur van de murmurations. Men gaf toe dat het nadeel van dit uitgebreide onderzoek was dat veel toeschouwers geen ervaren waarnemers waren.

Engeland

Educational landscapes and the environmental entanglement of humans and non-humans through the starling murmurations.

De auteur gaat uitgebreid in op de indrukken en reacties van het publiek op een spreeuwenslaapplaats bij de Ham Wall in Somerset, Engeland. Het aantal bezoekers was de laatste tien jaar sterk toegenomen en telde meer dan duizend per dag tijdens de Kerst en nieuwjaarsperiode van 2016-2017. Onder toezicht van de RSPB werd het parkeerterrein vergroot, werden toiletten geplaatst en werd een nieuw informatiecentrum gebouwd. Het aantal Spreeuwen in de moerassen bedroeg een paar miljoen. Hun avondvlucht werd beschreven als *unbelievably beautiful*. Verrekijkers en de telescoop waren hier niet nodig. Het *amazing spectacle* was een van de weinige natuurtaferelen dat beter te waarderen viel in de natuur dan op TV. De ervaring van de bezoekers overbrugde de kloof tussen mens en dier. Dit enthousiaste rapport van vele bladzijdes bevatte geen informatie over roofvogels, alhoewel de auteur dacht dat de *swirling masses* of prey verwarrend zouden werken op roofvogels, terwijl het gevaar voor individuele Spreeuwen om gegrepen te worden verminderd was.

Italië

Time series video analysis: Sequences of hunting by falcons on starling flocks.

Twee van de vier auteurs zijn verbonden aan de Universiteit van Groningen en twee aan een Italiaans instituut. Hun gegevens bestaan uit video-opnames bij twee urbane spreeuwenslaapplaatsen in Rome, genomen tijdens de winters van 2006 en 2007. Het aantal Spreeuwen op de ene slaapplaats was 20.000, en werd bejaagd door twee Slechtvalken. Op de tweede locatie waren er 60.000 Spreeuwen en vijf valken. In totaal werden er 182 aanvallen gefilmd. Hoe vaker de valken tot de aanval overgingen, hoe vaker de spreeuwenzwerm veranderde van vorm, variërend van een compacte bol tot een golvende slang, die zich kon splitsen in twee of meer kleinere groepen. De auteurs benadrukten dat hun interpretatie van de verschillende combinaties afhing van de positie van de waarnemer en dat hun analyse heel anders gezien zou kunnen worden vanuit de ooghoek van een valk. Het doel van de Slechtvalken was natuurlijk om een Spreeuw te grijpen, maar er werd in deze studie niet vermeld hoe vaak zij succes hadden. En dat valt te begrijpen. In de bliksemsnelle wisselwerking tussen valk en prooi is het voor waarnemers vaak niet mogelijk om een 'hit' van een 'miss' te onderscheiden, vooral niet tegen een achtergrond van gebouwen en bomen. Op de open prairies van Alberta kon ik jagende valken in de kijker volgen tot zij ergens neerstreken (Dekker & Drever 2016). Aan hun gedrag, en geobserveerd door

een telescoop, werd het al gauw duidelijk of zij al of niet een prooi aan het plukken waren. Langs de kust van British Columbia werden prooidragende valken meestal achtervolgd door een andere valk of een arend. In tegenstelling daarmee, als een wegvliegende valk die zojuist gejaagd had, al gauw weer een andere prooi probeerde te pakken, wist ik dat de voorgaande poging niet succesvol was geweest.

Canada

In 1890, werden er Spreeuwen geïntroduceerd in New York, en intussen hebben ze zowat het hele Amerikaanse continent veroverd. In Edmonton, de hoofdstad van de provincie Alberta waar ik woon, en waar het winterklimaat eigenlijk te koud is voor de mens, is de Spreeuw een zomervogel. Hij voelt zich beter thuis langs de westkust van British Columbia. Als ik daar tijdelijk verblijf, ben ik altijd blij om Spreeuwen te zien, en ik herinner me een waarneming van 27 augustus 2013. Met de bioloog van een natuuronderzoekbedrijf, druk pratend, reed ik door de Fraser River delta totdat ik hem ineens onderbrak: "*Stop the car!*" Hoog boven de graslanden langs de weg zag ik een dichte zwerm Spreeuwen en er boven hing een Slechtvalk. Toen mijn metgezel de auto tot stilstand had gebracht en ik er uit kon springen, de verrekijker in aanslag, was ik blij de valk terug te kunnen vinden en wachtte ademloos op de stoot. Een minuut of zo later dreef hij af, uit het zicht. Rondkijkend ontdekte ik dat de spanten van een hoogspanningsmast vol zaten met Spreeuwen, mannetje aan mannetje. Zo ook de stroomdraden over een lengte van een paar honderd meter. Deze Spreeuwen hadden veiligheid gezocht.

Dat doen ze niet gauw op slaapplekken waar de zwerm doorgaans wacht tot het diep duister is voordat zij zich in het riet of de struiken wagen. De verklaring is dat het naast het gevaar hoog in de lucht ook niet veilig is in het riet vanwege de aanwezigheid van Sperwers. Spreeuwen schijnen precies te weten wat ze moeten doen om aan roofvogels te ontkomen.

In september 2018 stond er een schokkend bericht in de Canadian Press, geïllustreerd met een foto. Verspreid op een stuk asfalt lagen de lijkjes van 42 Spreeuwen die niet ver van de stad Vancouver dood uit de lucht waren gevallen. Onderzoekers van de Canadian Wildlife Service en een patholoog van het Ministry van Landbouw wezen vergiftiging of ziekte van de hand. De borstkas van de spreeuwen was ingedrukt. Een ooggetuige had gezien dat deze vogels deel uitgemaakt hadden van een zwerm van ongeveer 200 achtervolgd door een grotere vogel. Dat zal een Slechtvalk geweest zijn. Mogelijk hadden de Spreeuwen, in hun paniek, het natte en glimmende asfalt aangezien voor water.

Murmurations

De Engelse taal bevat een aantal originele verzamelnamen voor vogels die al lang niet meer gebruikt worden, zoals een *parliament of owls*, een *ascension of larks*, een *murder of crows*, en een *ballet of swans*. Maar een van zulke verouderde uitdrukkingen is ineens weer populair, een *murmuration of starlings*. Toen ik die term voor het eerst las wist ik meteen waar het vandaan kwam, het was geïnspireerd door de collectieve avondzang van een groep Spreeuwen. Ik herinner het me van een halve eeuw geleden.

Als ik op zachte laat-winterdagen in de buitenwijken van Haarlem liep, klonk er van verschillende kanten het gezellige gebabbel van Spreeuwen, een ononderbroken koor van gekwetter en gorgelend gefluit, doorspekt met imitaties van andere vogelsoorten en lokale geluiden.

In mijn Concise Oxford Dictionary, zevende editie, ontbreekt het woord *murmuration*. Maar *murmur* is uitgelegd als een zelfstandig naamwoord en een werkwoord – *a subdued continuous sound – or to make a subdued continuous sound*. Dat klopt dus precies. Hoe komt het dan dat de term *murmurations* nu in algemeen gebruik is voor een heel verschillende activiteit, het heen en weer zwieren van massa's Spreeuwen? Volgens mij is er hier sprake van een duidelijke *misnomer*, van verkeerd woordgebruik. Nederlandse vogelaars hebben nog geen vaste term voor het fenomeen. Die zeggen gewoon waar het op staat, het zwermen van Spreeuwen in de buurt van hun slaappleaats. Zou er geen betere benaming te vinden zijn? De term slaaptrek is duidelijk en welbekend voor Spreeuwen en andere vogelsoorten. Een van de redenen voor de onrust en twijfel die Spreeuwen aan de dag leggen als ze 's avonds arriveren in de buurt van hun slaappleaats is angst. Ze zijn doodsbang neer te strijken op een plek waar ze overrompeld zouden kunnen worden door hun predatoren. Ik ben het eens met sommige auteurs van de hier geciteerde publicaties die het zien als een *anti-predator strategy*. De zwerm wordt dichter – bij de aanval van een Slechtvalk of Sperwer – doordat de vogels zich verdringen om veiligheid te vinden in het midden van de zwerm.

Dezelfde tactiek geldt voor het '*Over-Ocean Flocking*' oftewel '*High-Tide Flight*' van Bonte Strandlopers, waar ik in Canada 22 winters naar gekeken heb (Dekker & Drever 2016). Als er een Slechtvalk boven de zwerm laveerde, klaar voor de stoot, bleek hij het uiteindelijk gemunt te hebben op vogels aan de buitenkant of de bodem van de zwerm. Is dat niet waar je de zwakste prooivogels zou verwachten? De sterkste, daarentegen, die in het midden van de zwerm blijven, krijgen de kans de dans te ontspringen. Die individuele kans is er niet voor vogels die mannetje aan mannetje op een vaste slaappleaats gaan zitten, vooral niet als de roofvogels nog actief zijn.

Met dank aan Rob Bijlsma en Kees Kunst voor het verschaffen van bovenstaande publicaties en de historische Engelse verzamelnamen voor bepaalde vogelsoorten.

Zwerm juveniele Spreeuwen aan de rand van het beekdal van de Vledder Aa, 25 juni 2021 (Foto: Rob Bijlsma). *Flock of juvenile Starlings, Vledder Aa, 25 June 2021.*

Literatuur

- Dekker D. & Drever M. 2016. Interactions of Peregrine Falcons (*Falco peregrinus*) and Dunlin (*Calidris alpina*) wintering in British Columbia, 1994-2015. *Journal of Raptor Research* 50: 363-369.
- Frieswijk J.J. 1982. De Amsterdamse spreeuwenslaapplaats. *De Gierzwaluw* 20(4): 150-151.
- Goodenough A.E., Little N., Carpenter W.S. & Hart A.G. 2017. Birds of a feather flock together: Insights into starling murmuration behaviour revealed using citizen science. *PLoS One* 12(6): 11-18.
- Morris A. 2019. Educational landscapes and the environmental entanglement of humans and non-humans through the starling murmurations. *The Geographical Journal* 185(3): 303-312.
- Poel P. van der. 1976. Waarnemingen bij een spreeuwenslaapplaats. *De Korhaan* 10: 9-17.
- Schie T. van. 2007. Observaties van spreeuwen op een winterslaapplaats in Vogelpark Avifauna. *Natura* 2007(1): 22-23.
- Schreven K. 2016. Predatie door vogels en zoogdieren op een grote zwerm Spreeuwen *Sturnus vulgaris* bij een slaapplaats in riet. *De Takkeling* 24: 102-110.
- Schuitema A. & Harder J. 2005. Een spreeuwenslaapplaats op het Laapersveld te Hilversum. *De Korhaan* 39(2): 47-49
- Storms R.F., Carerer C., Zoratto F. & Hemelrijk C.K. 2019. Complex patterns of collective escape in starling flocks under predation. *Behavioral Ecology and Sociobiology* 73: 10.

Adres: ddekker1@telus.net